

**ШЕВЧЕНКОЗНАВЧІ ДОКУМЕНТИ В АРХІВІ М. А. ШУДРІ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Розглянуто Шевченкіану, сформовану з наукових та творчих матеріалів з особового архівного фонду М. А. Шудрі. Особливу увагу зосереджено на документах, що доповнюють дослідження родоводу та життєпису Т. Г. Шевченка, зокрема представлено генеалогічні таблиці роду Шевченків, укладені М. А. Шудрею, визначено джерелознавче наповнення його повісті «Верховіть черешчатого дуба», проаналізовано публіцистику М. А. Шудрі, присвячену шевченківським місцям України.

Ключові слова: Інститут рукопису НБУВ, М. А. Шудря, Т. Г. Шевченко, особовий архівний фонд, Шевченкіана, пошукова журналістика.

Архів Миколи Архиповича Шудрі, українського журналіста, кінодраматурга, письменника, що зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ф. 299), є важливим інформаційним ресурсом з різних галузей науки, культури та мистецтва України другої половини ХХ ст.

У 2015-му виповнюється 80 років від дня народження Миколи Шудрі, а минулий, 2014 рік, був роком 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка, тож, поєднавши ці дві дати, ми хотіли б висвітлити такий пріоритетний напрям досліджень Миколи Шудрі, як шевченкознавство, а також розглянути комплекс шевченкознавчих документів, що відклався в його архіві.

Шевченкіана власне Миколи Шудрі налічує 50 одиниць – це 42 публікації та 8 документальних кінострічок, що складають тематичну колекцію в опису фонду, в розділі «Наукові та творчі матеріали». Його студії стосуються переважно життєпису й родоводу Шевченка, місцин України, пов'язаних з Кобзарем, його поетичних та живописних творів. Поза тим, Микола Шудря зібрав у своєму архіві також чимало праць інших дослідників, пов'язаних з Тарасом Шевченком, – як оригінальних авторських текстів, так і власноручних копій, а також газетних та журнальних вирізок. При систематизації особового архівного фонду Миколи Шудрі їх було вміщено в розділ «Матеріали інших осіб».

Найбільший пласт шевченкознавчих документів фонду, автором яких є фондоутворювач, стосується родоводу Тараса Шевченка. Цей напрям шевченкознавства відображено в докладних генеалогічних таблицях поетового роду, складених Миколою Шудрею (ф. 299, № 230. Тут і далі в круглих дужках зазначається лише номер одиниці зберігання ф. 299. – *Т. Г.*), а також у низці статей та повісті «Верховіть черещатого дуба» (№ 101).

Шевченків родовід у дослідженні Миколи Шудрі починається від Павла [Шевченка], про якого відомий лише рік смерті – 1757 – та те, що він був «жителем Кирилівського староства Каневського» та мав дружину Марію. За ним слідує Андрій Швець (Шевченко), який народився у 1733 та помер у 1794/95 р. і мав дружину Єфросинію Іванівну (про них Микола Шудря написав – «два робочих воли»). Окрім Швеців та Шевченків, у родоводі наявна й лінія Бойків – родичів Тараса Шевченка по матері. Документ є автографом фондоутворювача.

Повість «Верховіть черещатого дуба» написана Миколою Шудрею у співавторстві з Олексієм Дмитренком і є художньо опрацьованим науковим, джерелознавчим, твором. Над оповіддю Микола Шудря та Олексій-Дмитренко працювали на початку 1980-х років, а в 1983 році повість побачила світ. У 1998 році її було перевидано. В особовому фонді журналіста зберігається машинопис твору, з правками Миколи Шудрі та [Олексія Дмитренка]. Додатком до од. зб. 101 є газета «Літературна Україна» від 8 травня 1981 р., в якій публікувалася повість «Верховіть черещатого дуба», з авторськими позначками.

Назва твору отримала таке пояснення авторів: «народ назвав Шевченка своїм Кобзарем і нарік богорівним, давши його ім'я невмирущим деревам, «одного віку із Всесвітом» – черещатим дубам, що вражають своєю безсмертною долею» (№ 101, арк. 11). Автори повісті вибудовують генеалогію Тараса Шевченка від XVIII ст. та роблять припущення про те, що Тарас Шевченко походить з козацького роду, із запорозьких козаків Швеців (Шевченків), що мешкали в Кирилівці. Власну думку автори підтверджують спогадами поетового небожа у других Григорія Лаврентійовича Шевченка, віднайденими в ілюстрованому додатку «Огонёк» до газети «Биржевые Ведомости» (3 вересня 1904 р., п'ятниця). Отож родич Кобзаря розповідав, що «його далекі предки уславили свої руки шевством... сам він бачився з дядьком на бенкеті у Віктора Забіли... В Забіли тоді всі гостювали: поміщик Кандиба, шаповалівський піп і звідтіля ж становий пристав Безухий... За столом Тарас Григорович розповідав, як він був на засланні... Мене дуже здивувало, та й досі не знаю, як сталося, що його батько потрапив у кріпаки. Весь наш рід козацького стану, і дід Тараса Григоровича – рідний брат мого прадіда, був козаком» (№ 101, арк. 12–13).

Дослідження, проведене Миколою Шудрею стосовно матеріної, бойківської, сторони шевченкового родоводу, також знайшло своє відображення в повісті: поринаючи в часи визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького, журналіст стверджує, що «бойові січі XVII століття зблизили шляхи та схрестили долі людей – збраталися в спільному єднанні супроти чужоземної кабали Звенигородщина й Галичина ... а після великої козацької Ради в Переяславі багато хто з карпатських підгорян обрав для себе притулок у селах Лисянського ключа» (№ 101, арк. 21–22). Саме цим і пояснюють автори повісті прізвище Тарасової матері та назву давнього кутка в Моринцях: «як з'явилися бойки в Моринцях, на межі Канівського повіту, можна тільки здогадуватися: старі люди й досі називають у селі давні кутки – Корчовози (звідси, буцімто, гончарі возили на випал корчі), Гончарівка, Шарпанівка (тут, мабуть, жили забіяки), Бабадьорка (бо в якійсь-там баби смикалося плече, як ішла), Цяпи, Шахи, Набоки (за прізвищами й прізвиськами). Й – нарешті, за Поповою горою, через байрак, де колись стояла хата Тарасового діда Якіма, – «Бойки», очевидно ж, так названі за першими поселенцями. І що цікаво, у сучасних Моринцях не знайти вже нікого на прізвище Бойко, а в народі ще пам'ятають «Бойківський куток» (№ 101, арк. 23).

Окрім Шевченкового родоводу, у повісті також надається чимало фактів про місця, пов'язані з Кобзарем, а саме про Холодний Яр, Будище, Переяслав, Седнів, Решетилівку, Березотіч, Корсунь, Полтаву, Веселий Поділ, Гирівку, Андріївку, Качанівку, Чигирин тощо.

У фонді Миколи Шудрі відклалися виписки до біографії поета різними мовами; матеріали до історії села Моринці, а саме архівні виписки інвентарів за 1796–1850 роки, списки мешканців та сусідів Тараса Шевченка, план села з розмітками фондоутворювача тощо.

Місця України, пов'язані з Тарасом Шевченком, відображені ще в низці нарисів, зокрема в «Шевченковій материзні» (№ 120) – нарисі про село Моринці та в «Землі Тараса» (№ 168), а також у статті «Де ж малював поет? З приводу однієї Шевченкової акварелі» (№ 122). В останньому документі журналіст-дослідник ретельно вивчає суперечливе питання стосовно села, в якому Тарас Шевченко написав акварельний малюнок «У Василівці» зі свого альбому 1845 р., з приводу місця створення якого точилися суперечки між шевченкознавцями. Одні вважали, що картину було написано в селі Василівка Миргородського повіту, де народився Микола Гоголь (нині це село Гоголеве Шишацького району Полтавської області). Інші доводили, що її було створено в Василівці Хорольського повіту, що нині є селом Семенівського району Полтавської області. У своїй статті Микола Шудря наводить переконливі докази того, що місцем написання картини було саме семенівське село.

Тема шевченківського Києва в архіві Миколи Шудрі репрезентована нарисом «Стежки віщого кобзаря. Т. Г. Шевченко в Києві» (нарис поділений на розділи, назви яких «позичені» автором з рядків «Автобіографії» Тараса Шевченка: «З валкою за дідичем», «Учень Великого Карла» тощо), сценарієм телепрограми «Живе слово», підготовчими дослідницькими матеріалами, списками місць Києва, пов'язаних з Тарасом Шевченком.

Окремо слід відзначити список жінок – родичок, близьких і далеких знайомих у житті поета, складений журналістом. Документ «Жінки в житті Т. Г. Шевченка» (№ 219) містить близько 450 прізвищ осіб жіночої статі, які відіграли певну роль у житті українського поета. Крім імен, список містить також дати їхнього життя та примітки Миколи Шудрі до деяких позицій.

Протягом кількох років він працював над темою «Тарас Шевченко в прижиттєвій періодиці», результати дослідження мали стати монографією, проте виданню побачити світ не судилося. До цих студій журналіст мав намір включити публікації поетичних творів поета, переклади його творів російською мовою, публіцистичні виступи в пресі, критичні розгляди його збірки «Кобзар», мистецькі повідомлення про поета, повідомлення про поховання поета, біографічні матеріали й некрологи Тараса Шевченка, надмогильні промови й присвяти ї, наостанок, спогади сучасників про поета. Нотатки до монографії зберігаються в ІР НБУВ у вигляді рукописних підготовчих матеріалів, значних за обсягом та частково структурованих.

На особливу увагу заслуговують переклади творів Тараса Шевченка російською мовою, видані за життя Кобзаря. Серед авторів – Микола Гербель («Думка» з оригіналу «Нащо мені чорні брови»; «Ох вы, думы мои, думы» з оригіналу «Думи мої, думи мої»; «Тополь»), Олексій Плещеев («Дума» з оригіналу «Минають дні, минають ночі»; «Песня» з оригіналу «Утоптала стежечку»; «Жниці» з оригіналу «Сон: на панщині пшеницю жала»; «И долину, и могилу» з оригіналу «І широкою долину»; «Не вернулся из походу»; «Хороша, богата»; «Полюбила я»; «Работница» з оригіналу «Наймичка»), Микола Курочкін («Мы всё живём»; «К доле» з оригіналу «Доля»), Лев Мей («Платок»; «Вечер» з оригіналу «Садок вишневий коло хати»); Петро Вайнберг («Тополь»), Павло Ковалевський («Дума» з оригіналу «Вітре буйний, вітре буйний»; «Гайдамаки»), Михайло Михайлов («Иван Подкова»), Леонід Блюммер («Доля»; «Иван Подкова») та ін.

Варто відзначити, що згаданий вище Микола Гербель, «почитатель его [Т. Г. Шевченка – Т. Г.] таланта и переводчик и издатель его сочинений» (№ 252, арк. 9), у 1860 р. видав збірку «Кобзарь» Тараса Шевченка, переклади творів до якого виконали російські поети, а сам він виступив її редактором.

Окреме місце серед шевченкознавчих документів архіву посідає бібліографічний список літератури, якою цікавився Кобзар. У цьому списку, укладеному Миколою Шудрею, що зберігається в Інституті рукопису за № 213 й має назву «Лектура молодого Шевченка», вказано понад 50 імен відомих письменників і поетів, зокрема Гомера, Овідія, Плутарха, Данієля Дефо, Чарльза Діккенса, Жан-Жака Барталемі, Вашингтона Ірвінга, Едуарда Губера (перекладач трагедії Гете «Фауст»), Вальтера Скотта, Адама Міцкевича, Олександра Пушкіна, Миколи Гоголя та ін.

У фонді Миколи Шудрі окремим комплексом зберігаються виписки з архівних джерел про Симона Петлюру як публіциста, є й декілька його праць, дві з яких присвячені Тарасові Шевченку. Це статті «Вчіться у Шевченка» (газ. «Слово» від 23 лютого 1908 р.; публікацію та вступну статтю 1992 р. підготувала Н. М. Сидоренко) (№ 2515) та «Пам'яті поета-борця» (газ. «Рада» від 25 лютого 1907 р.; в 1991 р. надрукована в газ. «Літературна Україна») (№ 2517), де автор протиставляє Тараса Шевченка, поета-борця, «геніального мужика», поетам-інтелігентам, пропагандистам зневір'я й занепаду, та проводить аналогію між Кобзарем та Шіллером, чий поетичний геній, як і шевченків, закликає до стрімкого розвитку дії, до постійного руху вперед, динамічного, бурхливого й невпинного.

Микола Шудря як знаний дослідник життя та творчості Кобзаря виступав також рецензентом шевченкознавчих студій. Так, в архіві міститься його схвальна рецензія на книгу Володимира Яцюка «Таїна Шевченкових світлин», присвячену дослідженню фотографій поета (№ 706).

У фонді є машинописна копія листа 1859 р. Анастасії Яківни Кіріакової (дівоче прізвище – Марченко), російської письменниці українського походження, стосовно допомоги Тарасові Шевченкові у виданні його творчого доробку (№ 2921). У листі до якогось Єгора Петровича, «директора департаменту», вона просить його поклопотати за Шевченка перед міністром народної освіти, який головує в Головному цензурному управлінні: «а если Вы позволите Шевченке явиться к Вам завтра, то он лучше меня объяснит Вам, в чём дело, а я только бью Вам челом за него, во имя литературы, или, лучше сказать, поэзии и Малороссии (ведь Вы сами по роду малороссиянин)...» (№ 2921, арк. 1).

Серед ілюстративних матеріалів фонду – фотокопії автографів Тараса Шевченка зі змістом збірки «Кобзар» та віршем «Заповіт», фоторепродукції ілюстрацій до творів Кобзаря, його світлин та дарчих написів різним особам, зібрані Миколою Шудрею. Серед останніх – дарчі написи Марку Олександровичу Андрієвському на виданні «Кобзарь» 1860 року, Михайлові Максимовичу на виданні «Тризна», Івану Рогожину на виданні «Кобзарь» від 1860 року та ін. Художниками Б. Романовим та В. Вечерським

на замовлення Миколи Шудрі було зроблено екслібриси до його Шевченкіани. Колекція цих екслібрисів також відклалася в архіві.

У розділі «Матеріали інших осіб» серед іншого є стаття Олександра Русова «Коллекция рисунков Т. Г. Шевченка», присвячена Тарасові Шевченку-художнику (№ 2596).

Взагалі особистість Тараса Шевченка відіграла важливу роль у житті Миколи Шудрі і займала чільне місце серед об'єктів його досліджень. У нарисі «Стежки віщого Кобзаря. Т. Г. Шевченко в Києві» (№ 183) Микола Шудря згадує, як ще за студентських часів уперше побачив пам'ятник українському поетові в Шевченковому парку, як у «пориві захоплення» попрямував до Кобзарєвого музею, розташованому на бульварі, й у книзі відгуків там дав присягу: «Клянуся тобі, Великий Кобзарю, що, як і ти, присвячу своє перо боротьбі за правду і справедливість» [1].

Готуючись до виступу на радіо в 1996 році, Микола Шудря написав: «Шевченка не має жоден народ, навпаки, Україна в особі Шевченка має Пушкіна й Міцкевича, Байрона й Гете, Гюго й Данте» (№ 268, арк. 1). А Микола Шудря має свою Шевченкіану. Як зазначає український кінорежисер Михайло Сіренко, у Миколи Шудрі були «ледве не всі видання [«Кобзаря» – Т. Г.]. Він міг їхати за «Кобзарем» чи не край світу. В його бібліотеці понад 5 тисяч книжок про Тараса Шевченка! І кожну з них він вивчав, перегортав» [2].

Розглянуті шевченкознавчі документи з особового архіву М. А. Шудрі можуть зацікавити дослідників життєвого шляху Кобзаря та власне доробку журналіста-пошуковця.

Список використаних джерел

1. Германова О. Г. Майстерність пошукової публіцистики Миколи Шудрі / О. Г. Германова // Українське журналістичознавство : щорічний науковий журнал / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Вип. 1. – К., 2000. – С. 28.
2. Чечель Л. Пелюстки спогадів про Миколу Шудрю / Л. Чечель // Київський журналіст : альманах Київської спілки журналістів / упоряд. В. Г. Проненко. – К. : Експрес-Поліграф, 2013. – С. 25.

References

1. Hermanova, O. H. (2000). Maisternist poshukovoi publitsystyky Mykoly Shudri [The excellence of Mykola Shudria's research journalism]. In *Ukrainske zhurnalistykoznavstvo* [Ukrainian Journalism Studies]. Is. 1, p. 28. Kyiv. [In Ukrainian].
2. Chechel, L. (2013). Peliustky spohadiv pro Mykolu Shudriu [The petals of memories about Mykola Shudria]. In *Kyivskiy zhurnalist: almanakh Kyivskoi spilky zhurnalistiv* [Kyiv Journalist: the Almanac of Kyiv Journalists Society] (p. 25). Kyiv. [In Ukrainian].

T. Gerasimova

Shevchenkian documents in the archive of Mykola Shudria (on the materials from the fonds of the Institute of Manuscript of V. Vernadsky National Library of Ukraine)

In the paper the author analyzes Shevchenkian documents deposited in the personal archival fond of a Ukrainian journalist Mykola Shudria, which comprises the fond 299 of the Institute of Manuscript of VNLU. These documents represent both Mykola Shudria's Shevchenko research heritage and his collection of Shevchenkian studies of other investigators. The article revealed that Mykola Shudria's attention in Shevchenko Studies had mostly been centered on Kobzar's biography and origin, Ukrainian areas associated with the personality of Taras Shevchenko, his poems and paintings. The most prominent works of Mykola Shudria reviewed in the article are a novel "The head of the pedunculate oak" revealing Taras Shevchenko's genealogy and his Shevchenkian publicistic writings.

Key words: Institute of Manuscript of VNLU, M. A. Shudria, T. H. Shevchenko, personal archival fond, Shevchenko Studies, research journalism.

T. B. Герасимова

Шевченковские документы в архиве Николая Шудри (по материалам из фондов Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского)

В статье проанализирован комплекс шевченковедческих документов из личного архивного фонда украинского журналиста Николая Шудри (ф. 299), хранящегося в Институте рукописи НБУВ. Документы отображают как собственное наследие Николая Шудри в области шевченковедения, так и коллекцию шевченковедческих трудов других авторов. Показано, что исследования Николая Шудри касались преимущественно биографии и генеалогии Кобзаря, мест в Украине, связанных с личностью Тараса Шевченко, его поэтическими и живописными произведениями. Наиболее известными работами Николая Шудри, представленными в статье, являются повесть «Верхушка черешчатого дуба» и публицистика, посвящённая Тарасу Шевченку.

Ключевые слова: Институт рукописи НБУВ, Н. А. Шудря, Т. Г. Шевченко, личный архивный фонд, Шевченкиана, исследовательская журналистика.